ئالتە شەھەرگە سەپەر

نەزەر غوجا ئابدۇسەمەت

(ئېيۇل خاتىرەمدىن)

ئېلكتاب ياسىغۇچى : <<ئۇيغۇر ئېلكتاب گۇرۇپپىسى>>دىن ئۇيغۇر ئوغلى

ئېلكتاب تارقاتقۇچى : ئۇيغۇر ئېلكتاب تورى

www.uyebook.com ياكى www.uyebook.cn

ماتېرىيال مەنبەسى : ئورخۇن ئۇيغۇر تارىخى تور بېتى

http://www.orkhun.com

تورغا يوللىغۇچى : ئورخۇن ئۇيغۇر تارىخى تور بېتىدىن niyazdixan ئەپەندى

ئالتە شەھەرگە سەپەر

نەزەر غوجا ئابدۇسەمەت

(ئېيۇل خاتىرەمدىن)

ئۆتكەنكى يىللارنىڭ قايغۇ ۋە ھەسرەتلىرىنى كەتكۈزۈپ قەلبىمگە بىر ئاز تەسەللى بېرىش مەقستى بىلەن بىرنەچچە كۈن سەپەردە بولماقنى ئارزۇ قىلدىم . بۈگۈن 4 ـ يانۋار ، 5 ـ 6 ھەمراھىم بىلەن ئالتە شەھەر تەرەپكە راۋان بولدۇم . تېكەسنىڭ كەڭ دالاسىغا كەلدىم . بۇ يەردە مەدەنىيەت ئالامىتى ئەسلا كۆرۈنمىدى . ھەر بىر نەرسە تەبىئىي ھالىتى بويىچە ئىدى كۆز كېلىپ قايناپ تۇرغان ئىنسانلار ، مەھەللىلەرنىڭ ئالا ـ يېشىل دەرەخلىرى يوق ، تىپ ـ تىنچ ۋە سەلكىن . يالغۇز تۈزلەڭ ئوتتۇرىسىدىلا موڭغۇللارنىڭ بىر گۈزەل ۋەزمىن ئىبادەتخانىسى بىلەن موڭغۇل بالىلىرىنىڭ ئاندا ـ

ساندا " ئاي ، ئوي ، ئۆي " ـ دېگەن مۆكلۈق تاۋۇشلىرى تەبئەتكە بىر تۈرلۈك ئۆزگىرىش بېرىپ تۇراتتى .
يولۇچىلار ئاستا ۋە سالماق ماڭماقتا . كۈن نۇرىمۇ ئاستا ـ ئاستا غايىپ بولۇشقا باشلىدى . بۇ ئارىلىقتا ئاخشام ۋاقتى بولغانىكەن . بىزمۇ ھېلىقى ئىبادەتخانىغا يېقىن بىر جايدىن ئورۇن ئالدۇق . كېچىنىڭ زۇلمىتى غايىپ بولۇپ تاڭ نۇرىنى ئالەمگە چاچتى . موڭغۇل سۇمبىسىدىن جاڭ ـ جۇڭ دېگەن تاۋۇشلار مۇناقلارنى ئىبادەتكە چاقىرغان ئىككىنچى بىر تەرەپتىن مۆكلۈق تاۋۇش بىلەن ئەزان ساداسى ياڭرىماقتا ئىدى . بىرمۇ مۇنداق بىر سۇمبىدە ئەزان ساداسىنى ئاڭلىغانلىقىمىزنىڭ خۇشاللىقىدا ئالدىراشلىق بىلەن ھاسراپ ـ ھۆمۈدەپ ئىبادىتىمىنى بەجا كەلتۈردۇق . شۇ ئەسنادا بىر تۈركۈم كارۋانغا ئۇچراشتۇق . بۇلارنىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا بىز ئاشىدىغان مۇز داۋان ئىنتايىن قورقۇنچلىق ئىمىش . خۇدا ساقلىسۇن ، داۋان ئۈستىدە قار بوران ۋە شۇىرغان بولسا ھەممىمىز ھالاك بولارمىشمىز .
يالغۇز خۇدا ئوڭشاپ ، " مۇزارت غوجام " مەدەت قىلسىلا سالامەت ئۆتۈپ كېتىشكە مۇمكىن ئىكەن (مۇزارت غوجام تىرىكمىش) بولمىسا گۇناھى بار بەندىلەرگە " مۇزارت غوجام " ئەسلا يول بەرمەيدىكەنمىش . ئەمدى بۇ ۋاقىتلاردا " مۇزارت غوجام " بىر ئاز يۇۋاشلىشىپ قالغانمۇ نېمە ئۇچۇندۇر ، بەزى بۇزۇق ئادەملەرمۇ ئاشالىغانمىش . بىز ھامان ئىلگىرىلىمەكتىمىز ، قەلبىمىزدە ئۆتكەنكى گۇناھ قىلمىش ـ ئەتمىشلىرىمىزنى ئەسلىمەكتە ئىدۇق . ئالدىمىزدىكى قورقۇنۇچلۇق تاغ تۆپىسىدە قار ۋە شۇىرغان غۇيۇلداپ تۇراتتى . بۇنى كۆرۈپ كۆڭلىمىز دەھشەتكە چۈشەتتى ، خىياللار ھالاكەت چوڭقۇرىغا ئاغدۇرۇپ ئىتتەرمەكتە ئىدى ، ئاغىنىلىرىمىز بەك چوڭقۇر خىيال دەرياسىغا چۆمۈلگەن ھالدا ئاستا ماڭماقتا ئىدى . ئۈن ـ تىن يوق ئاخىرى مۇزارتقا يەتتۇق .
ئۆلۈك تەرەپتىن چىقىۋاتقان شۇىرغان بىر ئاز راھەتسىز بولسىمۇ ، ئانچە قورقۇنچلۇق ئەمەس ئىدى . شۇنداق بولسىمۇ كۆڭلىمىز خوش ئەمەس ئىدى . ئاللىنىملەرەبدۇر بەك رەنجىپ ، نىملەردىندۇر كۆڭۈل شۈركىنەتتى . بىز كۈن بويى ھامان مۇز ئۈستىدە مېڭىۋەردۇق ، شەرق ۋە غەرب تەرىپىمىزدىن ئورىۋالغان ئەينەكتەك كۆپ ـ كۆك مۇز تاغ ئۈستىدە قار شۇىرغان چىقىپ تۇراتتى . ھە ئاستىمىزدا بولسا جەھەننەم چوڭقۇرى ، خىيالىي ھېكايىلەردىلا بولۇشى مۇمكىن بولغان جىن ـ شەيتان ئوردىلىرى ، ئاللىقاچانقى زامانلاردا بۇ يەرلەردە بىر قېرى جادۇگەر موماي ۋە بىر ئەجدىھا بولغانمىش . جادۇگەر موماي جادۇ قىلغانسېرى مۇز تاغ كۆتىرىلىپ كېتەرمىش . ئەجدىھامۇ تىنچ ياتماسمىش . مانا شۇنداق ۋاقىتلارنىڭ بىرىدە ئۇيغۇر باتۇرلىرىدىن بىرى چىن تۆمۈر باتۇر ئاق بوز ئېتىنى مىنىپ ، مىسران قىلىچىنى تۇتۇپ ، بۇ جادۇگەر موماي بىلەن ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈپتۇ-دە ئالتە شەھەرگە يول ئېچىپتۇ . خەيرىلىك سەپەر .
ھەر نەرسە بولسىمۇ مۇز ئۈستىدە ھامان كېتىپ بارىمىز . ئادەملەر بىر ـ بىرىگە ئەگىشىپ ماڭاتتى . قاتار تىزىلغان تۈرك مۇھاجىرلىرى يالاڭ ـ يالىڭاچ ، ئاچ ـ زېرىن ، بالا ـ چاقا ، قېرى ـ چۆرە

ھەممىسى پىيادە ، بەزىلىرى ھالسىزلىقتىن سەنتۈرۈلۈپ ، ئۈياق ـ بۇياقا دەلدەڭشىپ كېتىپ باراتتى . بۇ يەردە گۇناھلىق بەندىلەرنىڭ بىرىنىڭ جەستىنى تاش تۈۋىگە تاشلاپ كەتكەنلىكىنى كۆردۈم .

ئەي كىتاب ئوقۇغۇچى قېرىنداشلار تۈرك مۇھاجىرلىرى دېسەك ، بالقانلىقلارنىڭ زۇلمىدىن قاچقان رۇس ئېلى تۈركلىرى ئېسىڭلارغا كېلىۋاتامدۇ ؟ خەير بۇ يەردە بالقانلىقلار يوق . بالقانلىقلاردىنمۇ زالىم بىر كۈچ باركى ، ئۇ بولسا يوقسىزلىق ، نامراتلىق ۋە مەشئەت تارلىقى ، ھە ئەپەندىم ئالتە شەھەرنىڭ بەش باللىق بىر ئائىلىسىدە بىر ئانا باللىرىغا قارايدۇ . ئۇلارنى بەزلەيدۇ . ئاتا باللارغا ئوزۇق ئىزدەپ بازارغا چىقىدۇ ، لېكىن كۈن بويى قايتقىنى يوق . باللار ئۆتكەن كۈنى كېچىسى بىر پارچىدىن نان يېگەنىدى . كۈن بويى ھېچنىمە يېمىدى . بىچارە باللار ئانىسىغا تەلمۈرۈپ قاراپ ئىگىرىشىدۇ . شەپقەتلىك ئانا يەنە بىر تۈرلۈك يالغان سۆزلەر بىلەن باللىرىنى بەزلەيدۇ . قوشنا ئەخمەتتىن ئۆتنە نان ئېلىپ تۇرار ئىدى . بۈگۈن ئۇلاردىمۇ نان يوق . قوزىلىرىم ئاتاڭ نان ئېلىپ كېلىدۇ ـ دەپ يىغلاپ ـ يىغلاپ ئانىلىرىنى بەزلەيدۇ . لېكىن ئۆزى ئىككى كۈندىن بېرى تۇزۇكرەك تاماق يېمىگەنلىكتىن ، كۆزلىرى گىرەمسەن بولۇپ ئالدىدا تۇرغان نەرسىنى كۆرمەيتتى ۋە پۇتلىرى تىترەيتتى . ئاتا كۈن بويى ئىشلەپ تاپقان پۇلى ھېسابىغا (ئالتە تىيىن) بازاردىن نان ئېلىپ ئالدىراپ ـ سالدىراپ ئۆيىگە قايتىدۇ . بۇ چاغدا بۇ ئائىلە ئىچىدىكى خوشاللىق خۇرسەنلىكىنى تەسۋىرلەش مۇمكىن ئەمەس . قاراڭلارچۇ ، 6 تىيىنغا ئالتە كىشى قانداق خوشال بولىدۇ ! بۇ ئاجىزلارنىڭ ئېچكەن تاماقلىرىنى ۋە ئۆي ـ تۇرمۇشلىرىنى چۈشىنىڭ . خۇدا كۆرسەتمىسۇن . بۇ ئائىلىدە ئاتا بولغۇچى بىرلا كۈن ئاغرىپ قالسا قىيامەت ھازىر ئەمەسمۇ .دېمەك بۇنداق جاپانى كۆتۈرەلمىگەن ، ئازغىنا بولسىمۇ دۇنيادا ياشاشنى ئويلىغان ئۇيغۇرلار قىش ئوتتۇرلىرىدا بالا ـ چاقلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئىلى ۋىلايىتىگە ھىجرەت قىلىدۇ . تەبئىيكى ، باللارغا سوغۇقتىن ساقلانغۇدەك ئەڭلى ـ ئاياغ ، كىيىم ـ كېچەك يوق . پۇلغا يېتەرلىك ئوزۇق كۆپ ئەمەس . سوغۇق بولسىمۇ 3 ياشلىق ئوغلى ، ۋە 3 ئايلىق قىزنى ئۈستىدىكى كىيىملىرى بىلەن ئوراپ ، ئۇلارغا سوغۇق تېگىپ قېلىشتىن ساقلاپ قالاتتى . بىچارىلەر ئۆزلىرى بىرلا قار ـ شۇرغان بولسا كۆزنىڭ يوپۇرمىقىغا ئوخشاش تۆكۈلۈپ كېتەتتى .

مانا قېرىنداش ، مېنىڭ ئاڭلىغانلىرىمدىن كۆرە " مۇزارت غوجامۇ " بۇنداق " گۇناھلىق " بەندىلەرنى داۋاندىن ئۆتكۈزمەسلىكى ھەقتە . " ھۆكۈمەت نېمە ئىش قىلىپ يۈرىدىغاندۇ ؟ بۇ مۇھاجىرلارغا بىر تۈرلۈك قولايلىق ئىشلارنى قىلماسمۇ ؟ " دېيىشىمىز مۇمكىن .

تۈگەل تۆت ئەتراپ ئېچىدە مېڭىپ ، بەك ھارغان بولساقمۇ ، ئارام ئالغۇدەك جاي تاپالمىدۇق . بۈگۈن 11 ـ يانۋار كۈنى ، ئوۋ تەرىپىمىزدىن يورۇق كۆرۈندى . بۇ بولسىمۇ ئوچۇق دالىغا چىقىشىمىزدىن دالالەت بېرەتتى . كۈنمۇ سوغۇق ئەمەس ، بۇنىڭدىن كېيىنكى يۈرۈش كۆڭۈللۈك بولۇپ

، ئاستا مېڭىپ زېرىككەن ئاتلارمۇ چاپسانراق مېڭىشقا باشلىدى . ھە، قېرىنداشلار ، يۈرۈڭلار دەپ هامان ماڭماقتا . تىنك تاغلار ئارىسىدىكى سايىنىڭ ئاغزىغا يېتەلمەيمىز . بۇ ئارىدا ئاخشام ۋاقتى بولۇپ قالغاندى . يەتتۇق . ھىچ نەرسە كۆرۈنمەيدۇ . ئىككى تاغ ئارىسى سېپىل بىلەن تورالغاندى ، يالغۇز ئوتتۇرىسىدىلا تۆشۈك بارلىقى بىلىنىپ تۇراتتى . شۇ يەرگە باردۇق بۇ ئالتە شەھەرگە چىقىدىغان قاپقا ئىدى . قاپقىدىن كىرىشىمىز بىلەن بىر مەمۇر چوڭچىلىق قىلىپ ،خۇددى بىزدىن تازىم ، ھۆرمەت كۈتكەندەك تۇراتتى . لېكىن بىز تازىم بېرىش ئورنىغا تېزدىن يول خېتىمىزنى چىقاردۇق . مەمۇر بىزنىڭ رۇسىيە پۇقراسى ئىكەنلىكىمىزنى بىلگەندىن كېيىن ، بىزگە دەرھال خۇش كەلدىڭلار دېدى . قورغان ئىچىدە يەنە بىر ئۇيغۇر ئەمەلدار كۆرۈندى . ئەتراپىمىزغا قارىساق قورغان بۇزۇلغان ، 2 ـ 3 ئۆيىلا تۈزۈك تۇرۇپتۇ . لېكىن شۇنداق بولسىمۇ ، بۇ شەھەر ۋە سېپىلىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ناھايىتى ئېتىبار بىلەن مەھكەم ياسالغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى .

ئېيتىشلارغا قارىغاندا چىك ھۆكۈمىتى مەملىكەت ئوتتۇرىسىغا مۇشۇنداق بىر سېپىل ۋە شەھەر سېلىشقا مەجبۇر بولغانىكەن . مۇنداق بىر بۈيۈك شەھەرنى 2 نەپەر مەمۇر ئۈچۈنلا ياسالغانمۇ ؟ بۇ كۈندە نېمە ئۈچۈن بۇ ھالغا چۈشۈپ قالغان ؟ بۇنىڭغا ئەقلىمىز يەتمەي سورىساق بۇ سېپىل قورغانلارنى قەشقەر ھاكىملىرىدىن بەدەۋلەت جانابلىرى ياساتقان ئىكەن . ئۇ ئىلى تەرەپتىن خاتىرجەم بولۇش ئۈچۈن ئىككى تاغ ئارىسىنى سېپىل بىلەن توساتقان ۋە يەنە شۇ شەھەردە 500 مۇنتىزىم قوراللىق ئەسكەر تۇرغۇزغانىكەن .

خىيالغا چۆمدۇق . ئۇ زات بۇ سېپىل بىلەن شەھەرنى قانداق بۈيۈك ئوي ۋە ھېسسىياتلار بىلەن ياساتقان بولغىيتى ؟ بىز گويا 19 ـ ئەسىرگە قايتقاندەك بولدۇق . قورغان دەرۋازىسىدىن شۇنداق خىياللار بىلەن چىقتۇق . خوش ،ئازادلىق ئەسرى . بۈگۈن قىزىل بۇلاق مەھەللىسىگە يېتىپ كەلدۇق . ھەيران قالدۇق . بىر خانىگە ئورۇنلاشتۇق . خانە ئىگىسىمۇ " خۇش كەلدىڭىز ، ساپ كەلدىڭىز " ، سۆزلىرى بىلەن تەكلىپ ئېتىپ ، ئوچۇق چىراي قوبۇل قىلدى . مۇنداق مېھماندوستلۇق ئۇيغۇر خەلقىگە خاس بولغان بىر خىسلەتتۇر . ئاخىر قىزىل بۇلاقتا مەكتەپ بولمىسىمۇ چىرايلىققىنا بىر خانىقا بار ئىكەن . سورىساق " بىزلەر ئاخىرەت ئادەملىرى بولغانلىقىمىز ئۈچۈن دۇنيا مەكتىپى نېمىگە لازىم دېدۇق " ـ دەيدۇ .

جام شەھىرى

ئەمدى ئاقسۇدىن 30 چاقىرىم نېرىدىكى جام شەھرىدە بولدۇق . بۇ خېلى چوڭ ئىسلام شەھىرى ئىكەن . جامنىڭ ئۆزىگە لايىق بازىرى بولۇپ ، دۈشەنبە ئومۇمىي بازار كۈنى ھېسابلىنىدىكەن . بۇ كۈنى كوچىلار ئەتراپتىكى يېزىلاردىن ۋە سىرتتىن كەلگەن خەلق بىلەن لىق تولىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئەتراپتىكى خەلق توغرىسىدا بىر قەدەر مەلۇمات ئېلىشقا بولىدىكەن . بۇ ئەتراپتىكى ئادەملەر توغرا ، ساپ دىل ، ساددا ، يالغان سۆزلىمەس ،دۇنيا ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز ئادەملەر . قىسقىسى

بۈنىڭدىن مىڭ يىل بۇرۇن قانداق ياشىسا ھازىرمۇ شۇنداق ياشاپ تۇرۇپتۇ . بۇ يەردە مەھەللە ئىمامىنىڭ باشقۇرۇشىدا بىر مەكتەپ بولىسمۇ ، بۇ تەرەپلەردە مەتبۇئات بولمىغانلىقتىن ھەزرىتى بوھتىن قالغان تاختا پارچىلىرىغا يېزىپ ئوقۇيدىكەن .

بۇ يەردە ھەپتىلەرگىچە مەيرەم قىلىنىدىكەن . بىزنىڭ بېرىشىمىزمۇ نورۇز مەيرىمگە توغرا كەلگەنلىكتىن ھەقىقىي نەق ئەھۋالنى كۆردۇق . خوتۇن ـ قىزلار ، ئەر ـ ئوغۇللار ھەممىسى بىرگە چوقا گۈلەڭگۈچ ، كىچىكلىرى ئۈچقۇچلارغا ئوينىشىپ يۈرۈشەتتى . بۇ يەردىكى ، ئاياللارنى ، قىزلارنى نامەھرەم دەپ كەمسىتىشلەر يوقكەن . كەچقۇرۇن چوڭلار ئوغلاق تارتىشماقتا . كىچىكلىرى مىللىي ئويۇنلارنى ئوينىماقتا ئىدى . بىز ئالتە شەھەر خەلقىنىڭ يېڭى يىلنى مۇنداق قىزغىنلىق ۋە خوشاللىق بىلەن قارشى ئېلىپ ھەپتىلەرگىچە مەيرەم ئوينىشىغا ھەيران بولدۇق . بۇ بىچارە خەلقنىڭ ئۆلۈكلەرگە تىرىكلەردىن زىيادە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىگە بىزلەر گۇۋاھ قاتارىدا شاھىد بولدۇق . پېقىر ـ ئاجىزلارنى ھەم جىنس ئەھۋاللىرىنى كۆرۈپ ، قايغۇرۇپ تۇرغىنىمدا ، بىر بوۋاي بەدەۋلەت دەۋرىنى بەك پارلاق تەسۋىرلىدى . ئۇ زاماندا بۇ دىيار ئاۋات ۋە مەمۇر ، كەمبەغەلچىلىك ، مىسكىنلىق يوق ، ئاھالە باي ۋە ئوقەتچان ، ياخشى ياشايدىكەن . مەمۇرلىرى بۈگۈنكى چىك مەمۇرلىرىغا ئوخشاش خەلقنى بۇلاش ئۇ ياقتا تۇرسۇن ئاھالە تەرىپىدىن بېرىلگەن پۇلنىمۇ قوبۇل قىلمايدىكەن . ناۋادا بىرلىرى خاتالىشىپ قوبۇل قىلسا قاتتىق قوللۇق بەدەۋلەتتىن جازاسىنى ئالاتتىكەن . شەھەرلەر پاكىز ۋە تازا ، ھەر يەرلەردە ئومۇمىي ھاممام . ئەسكەر مۇنتىزىم ، يىگىت ئەسكەرلەر ئاتلىق ، سەرۋازلىرى پىيادە ، ئەسكەر كىيىمى بىر تۈرلۈك تۆمۈر رەڭلىك مووۇت چاپان . قول ئاستىدىكى مۇنتىزىم ئەسكەر 82 مىڭ ھېسابلىنىدۇ .

ئەسكەر مەنسەپلىرى : يۈز بېگى ، پەنسات دادخۇۋا ، داخۇۋا دېگەنلىرى ئەسكەر ھەم پۇقرا بېگى . بۇنىڭ قول ئاستىدا 5 ـ 6 پانسات ئەسكىرى بار . بىرەر بۈيۈك شەھەر پۇقراسى ئەسكەرگە كېرەكلىك ھەممە نەرسىنى يەتكۈزۈپ بېرىدۇ . بەدەۋلەت ھوزۇرىدا مەھرەم ، ياساۋۇل ، مۇلازىم ۋە بارچە چوڭ ـ كىچىك مەمۇرلار دائىم بولۇپ تۇراتتى . ئوغلۇم خۇلاسە شۇكى ئۇ بەك كۈچلۈك پادىشا ئىدى . ئۇنداق بولسا مانجۇلاردىن نىمشقا يېڭىلگەنكەن ؟ مانجۇ بىلەن سوقۇشسا يېڭىلمەس ئىدى . بىراق تەلەيي شۇنداقتۇر . بەدەۋلەت ئوغا ئېچىپ ئۆلدى . قالغانلىرى چىن دۆۋلىتى بىلەن سوقۇشۇش ئورنىغا ئۆزئارا تالاش تارتىش قىلدى . چىك چېرىكلىرى سوقۇشماستىنلا دۆۋلەتكە ئىگە بولدى .

بەدەۋلەتنىڭ ئوغا ئېچىپ ئۆلۈشىنىڭ سەۋەبى نىمدىن ؟ شۇ مەزگىلدە چىك چېرىكلىرى بەدەۋلەتنىڭ تۇرپاندا تۇرغان 17 پانسات ئەسكىرىنى مۇھاسىرىگە ئالغان . بۇلارغا ئەسىرگە چۈشكەنلەردىن ئۆزبېك ئۇرۇقى بولسا ھەممىسنى قىلىچتىن ئۆتكۈزگەن . ئالتە شەھەر ئاھالىسىدىن بولغانلارنى ئەكسىچە ئازاد ئەتكەن . بۇ خەۋەر بەدەۋلەت ھەزرەتنىڭ قۇلىقىغا يېتىدۇ . ئۇ بۇ چاغدا كورلىدا ئىدى . بۇ ۋەقەدىن بەك قايغۇردى . مانجۇلار بىلەن ئالتە شەھەر ئاھالىسىنىڭ گېپى بىرمىكىن دەپ

گۇمان قىلدى . ئۇ تېزدىن تۇرپان ئەسكەرلىرىگە قوماندان بولغان بىر ئوغلى بىلەن بىر تۆرەمنى (بوۋاي ئۇنىڭ ئىسمىنى ئۇنتۇلۇپ قالغان) قايتىشقا بۇيرۇق يازىدۇ . بىراق ئۇلار قايتمايدۇ . سەۋەبى : قايتساق " شۇنچە نۇرغۇن ئەسكەر بىلەن سوقۇشماي ، نېمە ئۈچۈن مۇھاسىرىگە چۈشۈپ قالدىڭلار " دەپ بىرەر گەپلەرگە ئۇچرايمىز ئېھتىمال دەپ قورققىنىدىن كەلمەي قالدى . بۇنىڭغا بەدەۋلەت بەك خاپا بولدى . ئۆز ئوغلىنىڭ ئەمرىگە بويسۇنمىغانلىقىنى ئېغىر ئېلىپ ، ئۆزىنىڭ ئىقبال چولپىنىنىڭ ئۆچكىنىنى جەزىم قىلدىدە زەھەر ئىچىپ ئۆلدى . ئەرنى نومۇس ئۆلتۈرىدۇ دەيدۇ (بەدەۋلەت چىك چېرىكلىرىگە قارشى سوقۇشسا شۈبھىسىز يەڭگەن بولاتتى) . " ئالتە شەھەر بەگلىرىدىن بىرى تەرىپىدىن ئوغا بېرىلدى دېگەن يالغان گەپمىكەن ؟ ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس . بەدەۋلەت بەك ئېھتىياتچان ئادەم ئىدى . مۇنداق گۇمانلىق چاغلاردا ئەمەس ، تىنچلىق زاماندىمۇ ناھايىتى ساق بولاتتى . ئاشپەز ئاشنى ھازىرلاپ كەلتۈرگەندە ئاۋۋال ئۆزىگە سېلىنغان تاماقتىن ئۇنى ئېغىز تەگكۈزۈپ ، كېيىن ئۆزى يەيتتى . مەن بەدەۋلەتنىڭ مەھرەملىرىدىندۇرمەن ، شۇنىڭ ئۈچۈن باشقا بىرى زەھەر بېرىپ ئۆلتۈردى دېگەن سۆز توغرا ئەمەس " دەيدۇ بوۋاي . بۇ ھالدا ئالتە شەھەر ئاھالىسى ھەققىدە مەن بىرەر سۆز ئاچاي دېگەنىدىم . بوۋاي " ئوغلۇم سىزمۇ ئالتە شەھەر ئاھالىلىرىدىندۇر ، ھە ، سىلەرنىڭ ئىلى ئۆلكىسىگە كۆچۈپ بارغىنىڭلارغا 4 ، 5 ئەۋلاد ئۆتتى شۇنداقمۇ ؟ ھە شۇنداق . چىك دۆلىتى ئىلىنى ئالغاندىن كېيىن ، ئۇ تەرەپنى ، ئاۋات ، مەمۇر ئەيلەپ ، مەدەنىيلەشتۈرمەك ئۈچۈن بۇندىن كۆچمەن كۆچۈرۈشنى ئويلىغان . خاندىن ئىلى ۋىلايىتىگە ھىجرەت ئەتكۈچىلەرگە تۈرلۈك مۇكاپات ۋە ئىمتىيازلار ۋەدە بېرىلگەن . بۇيرۇق چىققان . بۇنىڭغا قىزىقىپ ، ھىجرەت قىلغۇچىلار كۆپەيگەن . بۇنىڭدا بايلار ، بەگلەر ئۆز ئۇرۇق تۇغقانلىرىنى ئۆز بالا - چاقىسىنى كۆچۈرۈشكە تىرىشقان . ھەممىسى شۇنداقلاردىن كۆچكەن . مۇھاجىرلارغا شۇنداق ئەركىنلىك بېرىلگەنكى ، بىر يىگىت بىراۋنىڭ قىزىنى < مەن ئالىمەن ، يۈر > دىسە قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى قارشى تۇرالمايتتى " ، — دېدى . بوۋاي سۆزىنىڭ ئاخىرىسدا ئىلىنىڭ ئىلى دەپ ئاتىلىش سەۋەبى توغرىسىدا مۆھتەرەم خالىدىن ھەزرەتنىڭ " تارىخى خەمسىيە " سىدىكى ھېكايىنىمۇ قوشۇمچە قىلىپ ئۆتتى . بۇ راستىنلا مۇئەررىخ بوۋاي ئىكەن . بۇغراخان ۋە يۈسۈپ قادىرخانلار ھەققىدە بىرمۇنچە سۆزلەرنى قىلدى . ئەمدى ئىسمىنى ئېيتاي : بۇ تۇرداخۇن بوۋا ئىدى .

ئاقسۇ

بۈگۈن 20 - يانۋار كۈنى ئاقسۇ شەھرىگە كەلدۇق . ئاقسۇ بەك ئاۋات قەدىمي شەھەرلەردىن بولۇپ بۇرۇنقى زامانلاردا ئۇيغۇر خانلىرىمۇ تۇرغانمىش . يالغۇز 900 - يىللىرى ئەتراپىدا ئاتابەكرى دېگەن بىر خان بۇ شەھەر ئاھالىسىنى ئەخمەتخاب دېگەن بىرىگە تەرەپدارلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن تولا قىرغۇزغان . يەنە سالامەت قالغانلارنىڭ ھەممىسىنى سۈرگۈن قىلغان . شۇنىڭ ئۈچۈن ئاقسۇ 16 يىل ئەتراپىدا خارابىلىقتا تۇرغان . كېيىن سۇلتان سەئىد دېگەن كىشى خانلىققا ئولتۇرغاندىن كېيىن ،

باشقا ئەتراپ شەھەرلەردىن مۇھاجىرلارنى كۆچۈرۈپ ئولتۇرقلاشتۇرغان . سۇلتان سەئىد ئاقسۇ خەلقىدىن 10 يىل ئۆپچۆرىسىدە پادىشاھلىق ئالۋان ـ ياساق ئالمىغان . شۇنىڭدىن كېيىن ئاقسۇ يېڭىدىن ئاۋات بولغان . مۇئەررىخلەرنىڭ ئاقسۇ خەلقى پىتىراڭغۇ ، پاراكەندە دېگەنلىرىنىڭ مەنىسى شۇ بولسا كېرەك . ئاقسۇ كىشىنى جەلپ قىلغۇدەك خوش مەنزىرىلىك شەھەر ئەمەس . پەقەت ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ چىققان جايى بولغىنى ئۈچۈن خوش كۆرۈنىدۇ . كوچىلىرى مۇقىم ۋە تەرتىپلىك ئەمەس . كوچىلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك رەتسىز ۋە تارقاق . شەھەردە كۆزەلرەك ياسالغان بىرمۇ ئىمارەت يوق . ھەممە ئادەم دالانلىرىدا يۈرىدۇ . گەمگە ئوخشاش خانىلاردا كىشلەر روھسىز ، چۈشكۈن ، نامرات ۋە مىسكىنلىك تەرىپى يېتەرلىك ، ئوقۇش ـ ئوقۇتۇش ئىشلىرى سۇس . ئەكسىچە ئىشانلىرىمىز بەك كۆچلۈك ، ھۈنەر ـ سانائەت كۆپتىن بېرى يوق . ئەمما دېھقانچىلىقى ئۆز لايىقىدا ، ئاش ۋە ئىش ئەرزان ، پەخش ۋە پاھىشۋازلىق خەۋپلىك . كەمبەغەلچىلىك نەتىجىسىدە پاھىشىلىرىنىڭ سانى كۈندىن ـ كۈنگە ئۆسمەكتە . موللىلاردا بۇنىڭغا قارشى تۇرغىدەك ئىقتىدار يوق . ئېھتىمال ھۆكۈمەت ئەھمىيەت بەرمىگەندۇر . بۇ يەردىكى مەمۇرلار " هارۋا سۇنسا ئوتۇن ، ئۆكۈز ئۆلسە گۆش بولىدۇ دەپ قاراپ تۇرىدۇ . پاھىشىلەرگە پاھىشىخانىلار يوق . شۇڭلاشقا پاھىشلەر تۇڭگان سارايلىرىدا مۇستەقىل ياشايدۇ . يېنىغا بارساڭ ھامان نازلىنىپ ، ئاشىق ـ مەشۇق قوشاقلىرىنى ئېيتىدۇ بۇلارنى كۆرۈپ ئۆز ـ ئۆزەڭدىن خورلىنىسەن . خۇسۇسەن ماڭا ئوخشاش باشقا يەردە ئۆسكەن بىر كىشىگە بۇلارنىڭ قىلىقلىرى بەك غۇربەت ۋە يات تۇيۇلىدىكەن . بۇلارنىڭ ئومۇمەن مۇئامىلىرى چىنلىقلار بىلەن بولغانلىقتىن ، ھەممىسى بەڭگى بولۇپ بازارلاردىن قىز يوقلىدىكەن . شۇڭا بىر ئاز ياشراقلىرى چىنلىقلارغا ئۆيلىنىدۇ ياكى ئومۇمي يەرلەردە قىمار ئويناپ ، ئۆمۈر ئۆتكۈزىدۇ . بۇ تەرەپلەردە ۋاقتلىق نىكاھمۇ خېلى تەرەققى قىلغانىكەن . بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى يوقسىزلىقنىڭ سەمەرىسىدۇر ئاخىر . جوڭگودا قانچە ئۆزگىرىشلەرا ۋە ئىدارە ئالمىششلارنىڭ بۇ يەرگە تەسىرى يوقمىغان . ئىنقىلاپ زامانىدا بىر ـ ئىككى بۇيۇك مەمۇر ئۆلتۈرۈلۈپ ، ئورنىغا ئىنقىلاپچىلاردىن قويۇلغان بولسىمۇ ، بۇ مەمۇرلار ھېلىقى ئادەملەردىنمۇ بەك ناچار ئىكەن . بۇنى يەرلىك ئادەملەر ھۆكۈمەتنىڭ تۆرلۈك ماللاردىن باجنى پەۋقۇلئاددە كۆپ ئالغانلىقىدىن كۆرىدۇ . كۆپتىن بېرى ئۆز ئىچىدىن خەلق مەجلىسىگە ۋەكىل سايلاپ ئەۋەتىڭلار دېگەن بۇيرۇقنا بىنائەن ئاقسۇ خەلقى ئۆزلىرىدىن بىر ۋەكىل سايلاپ بەرگەن بولسىمۇ ، نېمە سەۋەبتىندۇر ئۆرۈمچىدىن يۇقىرى كېتەلمىگەن . لېكىن بۇ يەرلەرگە بالقان سوقۇشى نەۋ تەسىر قىلغان ئوخشايدۇ . مۆتىۋەر بىر ھەزرەتنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا ، ئۇلار ئىستانبۇلغا 210 يامبۇ كۆمۈش يىغىپ ئەۋەتكەن . بۇ پەۋقۇلئاددە بىر ئىش . لېكىن بۇ ئاقسۇ خەلقىدە جەمئىيەت ، دۇنيا ئىشلىرىدىن مەھرۇم ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ . بۇ تەرەپلەردە گېزىت ئوقۇغۇچىلار بولمىغانلىقتىن ، ئاقسۇ خەلقى ئالەم ۋە ئىسلام ۋەقەلىرىدىن خەۋەردار ئەمەس . ئۇلار تۈركلەر ھەققىدە ئىلى ۋە قەشقەر تەرەپتىن

كەلگەن ئادەملەرنىڭ مۇبالىغە خەۋەرلىرىگە ئىشىنىپ يۈرگەن . ئاقسۇدىن 10 چاقىرىم يىراقلىقتىكى ئاسىق دېگەن يېڭى شەھەردە چىڭنىڭ مۇنتىزىم مېڭىپ تۇرغان پوچتا - تېلېگرافلىرى بولسىمۇ ، ھازىرغىچە ئۇنىڭدىن ئۇيغۇرلار پايدىلانماي تۇرۇپتۇ .

ئاقسۇدا بۇرۇندىن قالغان ئەنجانلىقلار بولسىمۇ ، قازاق ، قىرغىز ، نوغايلار كۆرۈنمەيدۇ . ياۋروپالىقلار تۆپتىن يوق ." نوغاي بولماي ئوڭاي بولماس" ئاخىر .

1991 - يىلى ئالمۇتىدا نەشر قىلىنغان " يوروۇق ساھىللار " ناملىق كىتاپتىن قىسقارتىپ ئېلىندى .

مەنبە : شىنجاڭ تەزكىرىچىلىكى 2000 - يىل ، 3 - سان .

تۈگىدى

بايانات : <<ئۇيغۇر ئېلكتاب گۇرۇپپىسى>> تۈزۈپ چىققان ھەرقانداق ئېلكتابنىڭ ئەسلى ماتىرىيالنىڭ ئاپتۇرلۇق ھوقۇقى شۇ ماتېرىيال يوللانغان توربەت ھەم شۇ توربەتكە يوللىغۇچى ئاپتورغا مەنسۇپ !!!

<<ئۇيغۇر ئېلكتاب گۇرۇپپىسى>> تۈزۈپ چىققان ئېلكتابلار پەقەت ئۆگىنىش ۋە بىرقىسىم پايدىلانغۇچىلارنىڭ ئوقۇپ پايدىلىنىشى ئۈچۈن تورغا يوللاندى ، ئۇنىڭدىن باشقا سودا ئىشلىرى قاتارلىقلارغا ئىشلىتىش مەنئىي قىلىنىدۇ . ئەگەر قانۇنسىز باشقا ساھەلەردە ئىشلىتىلىپ بىرەر ئاقىۋەت كېلىپ چىقسا بارلىق ئاقىۋەتكە شۇ ئىشلەتكۈچى ئۆزى مەسئول بولىدۇ . <<ئۇيغۇر ئېلكتاب گۇرۇپپىسى>> بۇ جەھەتتە ھېچقانداق مەسئولىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئالمايدۇ !!!!!

يۇقىرىقىلاردىن باشقا <<ئۇيغۇر ئېلكتاب گۇرۇپپىسى>> تۈزگەن ھەرقانداق ئېلكتابقا نىسبەتەن پىكىر-تەلەپلىرىڭىز بولسا <<ئۇيغۇر ئېلكتاب گۇرۇپپىسى>> بىلەن بىۋاستە ئالاقىلاشسىڭىز بولىدۇ .

<<ئۇيغۇر ئېلكتاب گۇرۇپپىسى>> نىڭ QQ توپى : 55451683

2008 – يىلى 1-ئاينىڭ 28-كۈنى

شەندۇڭ---جىنەن